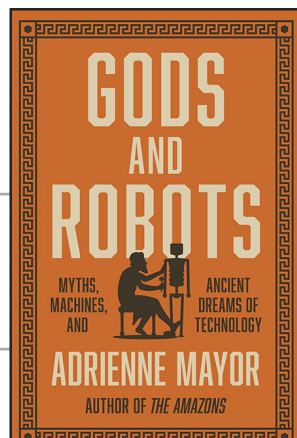

Jumalaiset robotit

Kimi Kärki

Adrienne Mayor, *Gods and Robots. Myths, Machines, and Ancient Dreams of Technology*.
Princeton University Press 2018.
ISBN 9780691202266

Ihmiskunnan keskeinen unelma on ollut valjastaa ympäristönsä ja tehdä elottomasta tahtonsa liikkuva jatke. Folkloristi ja historioitsija Adrienne Mayor pyrki kirjassaan kartoittamaan antiikin ajan myyttiperinnettä suhteessa keinotekoiseen ihmiseen ja itse toimimaan kykeneviin koneisiin. ”Robotti” on tänä vuonna käsitteenä satavuotias – Karel Čapekin näytelmä *R.U.R.* ilmestyi 1920. Sen sijaan automaattisesti liikkuvien koneiden ajatus on ollut läsnä läpi kirjoitetun historian.

Mayor työskentelee tutkijana Stanfordin yliopistossa ja on erikoistunut tieteen historiaan ja myytteihin. Hän on kokenut tieteen popularisoija ja on aiemmin kirjoittanut samankaltaiset populaarit tietokirjat Rooman valtakuntaa vastustaneesta kuningas Mithradateesta (Princeton UP 2011) ja amazoneista (myöskin Princeton UP 2014). Mayor kirjoittaa hyvin ja elävöittää antiikin maailmaa kokeneen kirjailijan itsevarmuudella – tämän tyyppisen nopealukuisen ja vetävän historiateoksen voikin löytää esimerkiksi lentokenttien pokkarimyymlästä. Myyttien ja historian suhde sopii hyvin tällaisen ”hittihakuisemman” popularisoinnin kohteeksi. Kirja keskittyykin pääosin antiikin Kreikan myyttiperinteeseen; pieniä ekskursioita tehdään myös Rooman lisäksi Intiaan ja Kiinaan sekä lopuksi luodaan epilogissa hiukan keinotekoisia aasinsiltoja nykyajan tekoälykeskusteluihin. Myyttiperinteen ohella yksi pääluke keskittyy varsinaisiin antiikin ajan yrityksiin valmistaa itse liikkuvia koneita.

Mayorin kiinnostus antiikin ajan elävöitettyihin koneisiin alkoi hiukan yllättäen populaarikulttuurin tuoman kipinän kautta: robotti Maria *Metropolis*-elokuvassa (Fritz Lang, 1927) ja elävä patsas Talos *Taistelu keltaisesta taljasta* -elokuvassa (Don Chaffey, 1963) inspiroivat häntä etsimään tietoa aiheesta jo kymmenen vuotta ennen varsinaista kirjaidea. Mayorin tutkimuksellinen kiinnostus kohdistuu kuvauksiin eläviksi rakennetuista, ei syntyneistä olennoista, johon hän viittaa kreikan käsitteellä *bio-techne*.

Kirja on jaettu yhdeksään päälukuun, niistä kahdeksan keskittyy kreikkalaiseen mytologiaan. Ensimmäiseksi kohteena on juuri pronssinen elävä patsas Talos ja noita Medeian taistelu tätä vastaan. Talos oli yksi jumala Hefaistoksen valmistamista automaateista, jonka Zeus oli lahjoittanut Kreetan kuninkaalle Minokselle. Jumalainen verineste ichor virtasi putkessa Taloksen niskasta kantapäähän ja antoi sille kyvyn liikkua. Medeia sai irrotettua pronssinaulan Taloksen kantapäältä, jolloin tämä lakkasi toimimasta ja kaatui. Jumalallinen voima onkin tarinoiden keskeinen esineiden liikuttaja. Luvuissa keskitytään muun muassa keksijä Daidaloksen koneisiin, Hefaistoksen savesta muotoilemaan keinotekoiseen naiseen Pandoraan ja kuvanveistäjä Pygmalionin rakastamaan patsaaseen. Kirja liikkuu sujuvasti

homeerisesta epiikasta aina roomalaisiin versioihin ja jopa myöhempiin näihin myyttisiin tarinoiniin liittyviin ideaketjuihin.

Tekniikan historian kannalta kiinnostavin luku on viimeinen, yhdeksäs, joka käsittelee todellisia antiikin automaatteja ja elävän kaltaisia esineitä, mekaanisista linnuista patsaisiin ja viininlaskulaitteisiin. Rakennettu elävyys tulkitaan laveasti: huomiota saavat esimerkiksi Memnonin kolossit Egyptissä, joista toisen sanottiin ”laulavan” auringon noustessa kahden vuosisadan ajan, ajanlaskumme alkupuolella, kun se oli vahingoittunut maanjäristyksessä. Kyseessä ei siis ole edes varsinainen rakennettu ominaisuus, sillä laulu loppui, kun keisari Septimus Severus kunnosti patsaan vuonna 199. Toisaalta mekaniikan historian kannalta todella kiinnostava on kuvaus Heron Aleksandrialaisen (n. 10–70 jaa.) automaattiteattereista, jotka monimutkaisten väkipyörä- ja köysijärjestelmien avulla liikuttelivat mekaanisesti erilaisia olentoja. Heron rakensi myös pneumaattisia koneita, jotka perustuivat höyryvoimaan. Näistä asiasta kiinnostuneet voivat lukea lisää esimerkiksi *The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World* (John Olenson, ed., 1997), *Engineering in the Ancient World* (J. G. Landels, 2000), tai *Greek and Roman Technology: A Sourcebook of Translated Greek and Roman Texts* (Andrew Sherwood et al., eds., 2019) -teoksista.

Kirjassa on varsin runsas kuvitus, pääosin antiikin ajalta säilyneitä reliefejä, kolikoita, ruukkumaalauksia, patsaita ja keskiaikaisia antiikin myytteihin liittyviä kuvia ja kaiverruksia. Yli 70 mustavalkokuvan ohella mukana on myös 14 kuvan värikuvaliite. Kuvat elävöittävät tekstiä hyvin ja tuovat niihin kreikkalaiseen mielikuvitukseen liittyvän tulkinnallisen elementin. Valitettavasti oikeasti rakennettuihin automaatteihin ja koneisiin liittyviä kuvia tai niiden toimintaan liittyviä piirustuksia ei juuri ole, yhtä Heronin teatteria esittävää replikkaa lukuun ottamatta.

Kaikki antiikin ja nykyajan välissä sijaitseva jää käsittelyssä paitsioon: Paracelsuksen homunculusta, Leonardo da Vincin mekaanisia innovaatioita tai juutalaisten tarinoiden Golemia ei kirjassa mainita. Kauhuromanttinen Frankensteinin hirviö ja Shakespearen Othello mainitaan Prometheuksen tarinan yhteydessä. Kirjassa on muutenkin pyrkimys muuttaa myyttejä lähestyttäväksi erityisesti lähihistoriaan liittyvin analogioin ja kuuluisien uudelleentulkintojen kautta. Ennen muuta tämä tapahtuu populaarikulttuurin avulla, esimerkiksi tieteis- ja vampyyrielokuvaan viittaamalla. Toisaalta ikuisen nuoruuden tavoittelun yhteydessä viitataan transhumanisti Aubrey de Greyhin, robotiikan osalta tietekirjailija Isaac Asimoviin ja ihmisen autonomiasta ja gnostilaisesta filosofiasta puhuttaessa fantasia-kirjailija Philip Pullmaniin. Tämä voi tuki ohjata lukijaa kokonaan uudenlaisten kiinnostuksen kohteiden äärelle. Mayorin tarjoama analogia tekoälykeskusteluun on se, että nykyinen tekniikkamme on muuttunut meille jälleen käsittämättömäksi ja piilotetuksi, kuin jumalten liikkumaksi.

Kirja on antiikin ajan myyteistä, tekniikasta ja mielikuvituksesta kiinnostuneille hyvä yleisesitys, jossa käydään läpi paljon myyttisiä tarinoita myös tunnetuimpien homeeristen kertomusten ulkopuolelta. Se on ehdottoman asiantunteva, sujuva, myyttien osalta jopa syvällinen ja muuten kevyemmän tietokirjallinen esitys ihmisen unelmasta mekanisoida itsensä ja ympäristönsä. Tekniikan historiasta kiinnostuneelle se saattaa kuitenkin olla, odotuksista riippuen, jopa pettymys.